

”Til dit eget og Israels bedste ...”

Brevsituation, autoritet og skriftbrug i *Udvalg af Lovens Gerninger* (4QMMT)

Jesper Høgenhaven

Blandt de mange håndskriftfragmenter fra hule 4 i Qumran er resterne af seks forskellige manuskripter indeholdende teksten til et skrift, som i Qumranforskningen har fået navnet 4QMMT (en forkortelse af det hebraiske udtryk *miqṣāt ma^aśê hattôrāh*, som er hentet fra teksten selv), og som på dansk har fået betegnelsen *Udvalg af Lovens Gerninger*.¹ Skriftets genre er ikke ganske let at blive klog på. Det synes at falde i tre afsnit, hvoraf det første (A) simpelthen udgør en kalender, der opregner årets sabbats- og festdage. Det andet og længste afsnit (B) består af en række tolkninger af bestemte forskrifter i Moseloven. Blandt de mange emner, som diskuteres i dette afsnit, er tilladeligheden af offergaver, som bringes af hedninger, i den jødiske helligdom, den rette behandling af synd- og afgrødeofre, syndofferkoen, hvis aske bruges til fremstilling af renselsesvand, renhed og urenhed knyttet til skind og knogler af dyr, spørgsmålet om, hvem der har adgang til ”Herrens forsamling”, og renhed/urenhed knyttet til væsker og ”flydende strømme”. I dette afsnit taler et ”vi”, hvis tolkning af lovbudene undertiden stilles op som modsætning til en anden tolkning, nemlig den, som hævdes af en ikke-navngiven gruppe, der i skriftet simpelthen kaldes ”de”. Ud over tekstens ”vi” og dens modstandere (”de”) opererer lovaftnittet (B) også med en gruppe, der kaldes ”I”. Teksten synes i og for sig ikke at tillægge disse adressater (I-gruppen) nogen bestemt position i forhold til tolkningen af Moseloven; men der appelleres til deres forståelse for den talende gruppes (vi-gruppens) holdninger. I skriftets tredje afsnit (C) henvender det samme ”vi” sig dels i flertal til en gruppe adressater (”I”, formentlig de samme adressater som i B-afsnittet), dels i ental til en enkelt adressat (”du”), som opfordres til at studere fortiden og skrifterne og indse rigtigheden i den tolkning af loven, som ”vi” står for.

4QMMT – et brev?

For en indholdsmæssig betragtning kan hovedparten af 4QMMT med andre ord siges at bestå i en samling af lovregler, der fortolkes. Til denne forståelse svarer betegnelsen *Udvalg af Lovens Gerninger*. Flere formelle træk ved teksten peger

imidlertid på et slægtskab med brevgenren. Disse træk er koncentreret i det afsnit, der ser ud til at udgøre dokumentets afsluttende del. De sidste linjer, der synes at være dokumentets oprindelige slutning, lyder således:

Vi har også skrevet et udvalg af lovens gerninger til dig, sådan som vi mener, til dit eget og dit folks bedste. For vi har set, at du ejer klogskab og kundskab om loven. Tænk over alt dette, og bed til ham, at han må styrke dit råd og fjerne ondskabs tanker og Belials råd fra dig, så du kan glæde dig ved tidens ende, når du finder, at nogle af vore ord er rigtige. Og det vil blive regnet dig til retfærdighed, når du gør, hvad der er ret og godt for hans ansigt til dit eget og Israels bedste (4QMMT C,26-31).

Her finder vi både en afsender ("vi"), en adressat ("du") og noget, der kunne ligne en udtrykkelig henvisning til en brevsituation ("Vi har også skrevet ... til dig"). I den forstand kan de afsluttende linjer i 4QMMT altså siges at have karakter af en brevafslutning. Der er ganske vist ikke tale om en slutningsformel i strengere forstand, som vi kender fra en lang række bevarede breve fra antikken. Dog kan slutsætningen "... til dit eget og Israels bedste" minde om afslutningshilsenen i et af brevene fra den jødiske oprørsleder Simeon Bar-Kokbas arkiv, der er fundet i Wadi Murabba'at: "Vær hilset, du og hele Israel".² Indledningen til 4QMMT er ikke bevaret. Det er nærliggende at forestille sig, at der har været en brevindledning med en eller anden form for selvpræsentation af brevets afsender og med en hilsen til brevets adressat; men det er ikke til at afgøre.

4QMMT var en af de Qumrantekster, der måtte vente længe på sin udgivelse. Først i 1994 forelå teksten i *Discoveries in the Judaean Desert* 10 ved Elisha Qimron og John Strugnell. Allerede inden tekstens udgivelse refererede man til den som et brev med betegnelser som "halakhic letter" eller "littere mishnique" (se Qimron & Strugnell 1985). I DJD 10 gør Qimron og Strugnell rede for skriftets brevkarakter, som de forsøger at indkredse nærmere. Man kan skelne imellem forskellige brevtyper: det personlige brev, epistlen, der har en mere litterær karakter, det offentlige brev og traktaten. Qimron og Strugnell peger her på det "offentlige brev" med et kollektiv som afsender og adressat som den kategori, hvor 4QMMT nærmest hører hjemme; de nærmeste paralleller finder udgiverne i de paulinske breve i Det Nye Testamente (Qimron & Strugnell 1994:113-114).

Brev eller lovsamling?

Medens skriftets afsluttende del (C) indeholder træk, der gør det nærliggende at opfatte skriftet som et brev, er der andre træk ved teksten, der synes at pege i

Forum for Bibelsk Eksegese, vol. 16

Skriftbrug, autoritet og pseudepigrافي, red. Bodil Ejrnæs og Lone Fatum

ISBN 978-87-635-3637-0 (print) 978-87-635-4442-9 (ebook)

© Museum Tusulanums Forlag og forfatterne 2010 (ebook 2016)

www.mtp.dk

andre retninger. Det gælder ikke mindst det længste afsnit (B), der nærmest har karakter af en samling af lovregler med tilhørende udlægning, og hvor man snarere kunne tale om en lovsamling eller en traktat. Spørgsmålet om skriftets genre bliver ikke mindre kompliceret af, at der som nævnt forud for den egentlige argumenterende tekst står et kalenderafsnit (A), der simpelthen består i en skematisk gennemgang af årets måneder med deres sabbats- og festdage. Dette kalenderafsnit findes dog kun i et enkelt af de seks bevarede håndskrifter. Et af de andre håndskrifter har ganske vist bevaret indledningen til afsnit B, men det er ikke til at afgøre, om der her oprindeligt gik noget forud. Kalenderafsnittet kan med andre ord engang have stået som indledning også her.

Strugnell har på denne baggrund hævdet, at det må regnes for usikkert, om kalenderafsnittet er en integreret del af skriftet eller ej. Dog står det fast, at i hvert fald det ene bevarede håndskrift har kalenderteksten (afsnit A) stående umiddelbart før regelsamlingen (afsnit B). Det ville være påfaldende, hvis her ikke var tale om et sammenhængende litterært skrift. Man kunne ganske vist pege på Sekthåndbogen, Sektreglen og Velsignelsesreglen som eksempel på tre skrifter, der er blevet skrevet på den samme skriftrulle. Meget tyder dog på, at netop disse tre dokumenter er blevet opfattet som dele af en samling eller helhed (se Ejrnæs et al. 2003:67). Det har i hvert fald ikke været gængs praksis at stille skrifter helt uden indbyrdes sammenhæng sammen på en skiftrulle (Tov 2004:79).

Strugnell har påpeget en række genretræk, der forbinder 4QMMT med 5 Mosebog. Det gælder indledningen til lovstoffet i dokumentet: ”Dette er et udvalgt af vore bud ...” (B 1). Denne indledning kan ifølge Strugnell paralleliseres med 5 Mos 1,1 (”Dette er den tale, som Moses holdt ...”) og virker snarere som indledningen til netop en samling love (som vi finder i 5 Mosebog) end som indledningen til et brev (Strugnell 1994:62-63). På tilsvarende måde hævder Strugnell, at den afsluttende formanende sektion (C) ikke gør indtryk af at høre hjemme i en brevafslutning, men snarere udgør en række formaninger om at holde de love, som er opregnet i den foregående samling. 5 Mosebog kunne igen tænkes at være skriftets model (Strugnell 1994:67).

Mod Strugnells tolkning kan til gengæld peges på, at teksten i C-afsnittet indeholder eksplicite henvisninger til en afsender og til selve skriveprocessen, træk, der synes naturligt forbundet med brevgenren.

Virkeligt eller fiktivt brev? Rekonstruktion af en historisk brevsituation?

Adskillige forskere har arbejdet ud fra den forudsætning, at 4QMMT skulle opfattes som et virkeligt brev, altså et dokument, der i en given historisk

situation har været stilet til en bestemt adressat, som afsenderen/forfatteren ønskede at meddele sig til.

Hartmut Stegemann (1994:148-151) har således tolket 4QMMT som et brev, affattet af Retfærdighedens Lærer³ og henvendt til makkabærfyrsten Jonatan. Hensigten med denne henvendelse skulle da have været den at formå Jonatan til at opgive ypperstepræsteembedet og tilslutte sig den essæiske tolkning af Mose-loven på en række kontroversielle punkter.

Også Qimron og Strugnell (1994:114.119-121) argumenterer i DJD 10 for muligheden af, at Retfærdighedens Lærer kunne være forfatteren bag 4QMMT. Ganske vist indskyder de det selvironiske forbehold, at Retfærdighedens Lærer på et eller andet tidspunkt synes at være blevet udpeget som forfatteren til samtlige ikke-bibelske Qumranskrifter. For 4QMMT's vedkommende mener de dog, at argumenterne er vægtigere; ikke mindst ville forfatterskabet forklare skriftets øjensynlige popularitet og den autoritet, det må have nydt i Qumran-samfundet, når det er blevet kopieret seks gange over en længere periode.

Til støtte for teorien om Retfærdighedens Lærer som ophavsmand til 4QMMT har man peget på en passage i en anden Qumrantekst, Salmekommentar A, hvor det i en fortolkning af SI 37 hedder:

Udlægningen af det gælder den uretfærdige [præ]st, som lu[rede på] den retfær[dige og stræbte efter] at slå ham ihjel ... og loven, som han sendte til ham (4Q171 4,8-9).

Der er gjort mange forsøg på at sammenstykke Qumransamfundets tidlige historie på grundlag af denne type bemærkninger, ikke mindst i bibelkommentarerne. Når det gælder historiske rekonstruktioner, er der dog grund til stor tilbageholdenhed. Interessant nok har der på det tidspunkt, hvor 4QMMT endnu ikke forelå offentliggjort og kun var kendt af en forholdsvis lille kreds af forskere, været en anden tolkning af brevformen fremme, idet 4QMMT blev opfattet som en henvendelse fra engle til en ukendt åbenbaringsmodtager. I indledningen til sin udgave af Kobberrullen fra hule 3 beskriver J.T. Milik (Baillet, Milik, de Vaux 1962) 4QMMT som eksempel på en type litteratur inspireret af Daniels Bog og pseudepigrafe skrifter fundet blandt Qumranteksterne. Det "vi", der taler i 4QMMT, opfatter Milik som en gruppe af engle, der altså her taler i 1. person, henvendt til en åbenbaringsmodtager, som desværre er anonym. Indholdet af englenes tale beskriver Milik som en åbenbaring af renhedsregler, knyttet til Jerusalem og templet, og i værkets slutning meddelelser angående tidernes ende.

Formentlig kan det i denne forbindelse være hensigtsmæssigt at skelne imellem brevet som en genre i sin egen ret og som en litterær form, der kan indgå i forskellige typer litterære værker. Et brev kan være et virkeligt brev, der har været afsendt til eller i det mindste tænkt læst af en faktisk, historisk adressat. Brevet som en litterær form kan indgå i en fortællende tekst som et fiktivt brev med en tænkt adressat. Sådanne fiktive breve kender vi fra såvel den gammeltestamentlige som den intertestamentariske fortællende litteratur. Man kan også tænke på brevene i indledningen til Johannes’ Åbenbaring eller på Hebræerbrevet, hvor brevformen også synes at være en litterær konvention; de færreste forestiller sig, at denne tekst nogensinde har været formuleret som et virkeligt brev beregnet på afsendelse i en historisk brevsituation.

Særligt nærliggende er det måske at drage en parallel fra 4QMMT til de breve, der indgår i 2 Makkabærbogs fortælling. Genretræk, der minder om 4QMMT, finder vi i indledningen til det brev, som ”jøderne i Jerusalem og i Judæa” skriver til ”jøderne i Egypten”:

Måtte Gud vise jer godhed og huske på sin pagt med Abraham, Isak og Jakob, hans trofaste tjenere, og give jer alle hjerte til at ære ham og helhjertet og villigt at gøre hans vilje; måtte han åbne jeres hjerte for sin lov og for budene, og måtte han stifte fred og høre jeres bønner, forlige sig med jer og ikke lade jer i stikken i en ond tid! Og nu er vi her og beder for jer (2 Makk 1,2-6).

Her ser vi brevgenren udnyttet retorisk på en måde, der har tydelige lighedspunkter med brugen i 4QMMT. Teksten beskæftiger sig således med adressaternes etiske status; ved at gøre deres helhjertede modtagelse af budene og deres lydighed mod Guds vilje til genstand for afsenderens velsignelsesønske undgås den direkte formaning, medens det parænetiske sigte bevares. De motiver, der indgår i brevindledningen her, svarer til dem, vi møder i 4QMMT. Vi finder den samme udtrykkelige henvisning til den gammeltestamentlige frelseshistorie. I 4QMMT er det de israelitiske konger og specielt David og Salomo, der henvises til, i 2 Makk 1 stamfædrene og pagten. Vi finder en tilsvarende afhængighed af deuteronomistisk sprog og teologi i de to sammenhænge, ligesom begge tekster lægger vægt dels på Guds trofasthed i overensstemmelse med hans løfter afgivet i fortiden, dels på adressaternes lydighed mod loven.

Ekstern eller intern tekst?

Steven D. Fraade (2000:510-512) har slået til lyd for, at 4QMMT skal læses som et værk til intern brug i Qumransamfundet. Fraade argumenterer dels ud fra

afsnittet med lovforklning (B), dels ud fra det afsluttende formanende afsnit (C). Hvad B-afsnittet angår, hævder Fraade, at der i virkeligheden ikke er tale om polemik mod en bestemt klart defineret modstander; al vægt ligger på indholdet af samfundets egen fortolkning, og den egentlige adressat er samfundets egne medlemmer. I det afsluttende formanende afsnit (C) taler teksten som nævnt til en adressat i 2. person ental. Denne adressat opfordres til at granske de overleverede skrifter ("Moses' bog", "profeternes bøger", "David", C,10) og lade sig overbevise om, at den tolkning af loven, som fremføres i 4QMMT, er den rette:

Vi har også skrevet et udvalg af lovens gerninger til dig, sådan som vi mener, til dit eget og dit folks bedste. For vi har set, at du ejer klogskab og kundskab om loven. Tænk over alt dette, og bed til ham, at han må styrke dit råd og fjerne ondskabs tanker og Belials råd fra dig, så du kan glæde dig ved tidens ende, når du finder, at nogle af vores ord er rigtige (C,26-30).

Ifølge Fraade er der imidlertid ikke tale om nogen brevmottager; men adressaten for skriftets formaninger er det enkelte medlem af Qumransamfundet. Fraade peger på lighederne i udtryksmåde imellem formaningerne til at studere skrifterne her og i andre Qumrantekster som Damaskusskriftet og Sekthåndbogen, der helt eksplicit har samfundets egne medlemmer for øje (Fraade 2000:512-521).

Det er dog tvivlsomt, om den modsætning, som her stilles op, imellem på den ene side brevgrenen med dens specifikke adressat i form af en brevmottager uden for samfundet og på den anden side den interne formaning henvendt til samfundets egne medlemmer er frugtbar i forhold til vores forståelse af tekstens anliggende.

Spørgsmålet drejer sig selvfølgelig om tekstens tilblivelsessituation og hensigt, da den blev skrevet, men også om dens brug og funktion. Antallet af kopier af 4QMMT (seks i alt) taler i sig selv for, at teksten er blevet behandlet og læst som et litterært dokument. Her er helt konkret ikke tale om et brev, der er blevet lagt i arkivet, men om en tekst, der er blevet læst, genlæst og afskrevet, tilsyneladende gennem et længere tidsrum. I denne forstand passer dokumentet ind i den overordnede ramme, som håndskriftsamlingen fra Qumran kan siges at udgøre. Her er der, som det ofte er blevet fastslået, netop ikke tale om et arkiv, men om et bibliotek, altså en samling litterære tekster.

Brevgenrens autoritetsspørgsmål: Autoritet knyttet til afsenderen

Hvad enten 4QMMT oprindeligt har været et autentisk brev, eller brevgenren lige fra affattelsen har været en fiktiv ramme, som forfatteren har valgt at sætte sine pointer ind i, giver det god mening at se brugen af brevformen som et led i skriftets retoriske strategi (jf. Høgenhaven 2003). I den sammenhæng kan man også spørge, hvordan referencerne til brevgenren kunne tænkes at forlene tekstens forfatter og hans anliggende med autoritet.

Den gode tone i 4QMMT er ofte blevet bemærket. Det ”vi”, der taler her, er ikke polemisk i nogen særlig voldsom grad sammenlignet med, hvad vi møder andetsteds i Qumranlitteraturen. Særligt i skriftets afsluttende afsnit (C), hvor ”vi” henvender sig direkte dels til ”I”, dels til ”du”, virker det, som om teksten er ganske omhyggelig med at undgå at skabe indtryk af en uoverstigelig kløft imellem afsender og adressat. Den venlige tone, som 4QMMT lægger for dagen, har formentlig direkte sammenhæng med skriftets nære forhold til brevformen. Ifølge den antikke retoriker Demetrius er det et af brevets vigtigste formål at opretholde og bevare venskabet imellem afsender og adressat (Høgenhaven 2003:198-202). Herudover kan den fredsommelige meddelelsesform selvfølgelig også være en måde, teksten viser sin adressat respekt på. Tekstens ”vi” tillægges ikke en autoritet, der fx bygger på en særlig åbenbaring, ligesom skriftet ikke (så vidt vi kan se af den bevarede tekst) er lagt i munden på en åbenbaringsmodtager fra Israels fortid. Tekstens ”vi” og dens ”I” befinder sig for så vidt på samme niveau. Der antydes her ikke noget overordnings-/underordningsforhold. Afsenderen henviser til egne positioner med den gennemgående udtryksmåde ”vi mener” (det hebraiske verbum *hšb*). Heroverfor står adressaten, til hvis viden og forståelse teksten appellerer med udtryk som ”I ved” (verbet *jd’*). I forhold til tekstens læser kan såvel dens ”vi” som dens ”I” fungere inklusivt: Læseren kan identificere sig med den adressat, der ”ved” noget om, hvordan den rette fortolkning af Moseloven lyder, og der åbnes også for identifikation med det talmodige og fredeligt sindede ”vi”, der taler i teksten.

Det betyder dog ikke, at der ikke knytter sig nogen autoritet til det ”vi”, der taler. Denne autoritet er imidlertid en form for autoritet, der bygger på – og legitimeres ved – et bestemt forhold til en tradition og en bestemt praksis. Vi kan se, hvordan den rette praksis er afgørende for etableringen af det talende ”vi” i en autoritativ position, når teksten henviser til, hvordan ”vi” har ”skilt os ud” fra en tilsyneladende større gruppe:

Vi har skilt os ud fra [folkets] mængde ... så vi ikke blev blandet ind i disse ting og kom sammen [med dem] i disse ting. Og I [ved, at der ikke] findes

troløshed og løgn og ondskab hos os; for vi har lagt os [disse ting] på [sinde] (C,7-9).

Selv om der ikke er henvisninger til Retfærdighedens Lærer i 4QMMT, og man derfor ikke kan hævde, at teksten lægger op til en forståelse af denne som egentlig forfatter eller autoritetsperson, er der alligevel nogle træk, der forbinder præsentationen af det talende ”vi” i teksten med den fortælling om Retfærdighedens Lærer, som vi møder i andre Qumrantekster. Skønt det som nævnt er tvivlsomt, om der kan drages historiske konklusioner ud fra teksternes henvisninger til figurer som Retfærdighedens Lærer og den uretfærdige præst, synes disse henvisninger at fungere som elementer i opbygningen af et billede af fortiden som et forløb med bestemte aktører i de samme roller. Formålet med dette billede er formentlig at give læseren mulighed for at identificere sig med aktørerne på den gode side. Disse aktører er genstand for forfølgelse og ondskab fra de ondes side, men kan til gengæld regne med Guds hjælp og bistand; deres opgave er derfor at holde ud og bevare deres trofasthed og retfærdighed gennem forfølgelserne.

4QMMT er ikke et pseudepigraft skrift. Tekstens udsagn får ikke autoritet ved at være lagt i munden på en fortidig åbenbaringsmodtager. Ikke desto mindre er der træk, der forbinder 4QMMT med den pseudepigrafe litteratur. I kraft af brevformen refererer teksten til en situation i den fortalte fortid og knytter sin udlægning af loven sammen med det ”vi”, der i denne situation optræder på en bestemt – fredsommelig og respektfuld – måde. Teksten dokumenterer dermed for læseren, der i hvert fald delvis kan identificere sig med dette ”vi”, hvordan vi-gruppen hele tiden har ageret imødekommende og venligt. Antydes der et fjendskab imellem vi-gruppen og dens modstandere, er det dermed også klart, at sidstnævnte må bære hele ansvaret herfor.

Autoritet knyttet til adressaten

Den adressat (tekstens ”du”), som gør sin entré i den afsluttende del af 4QMMT, bliver her genstand for en iscenesættelse, der også har med autoritet at gøre. På den ene side rettes der en opfordring til adressaten om at granske i skrifterne (C,10), om at huske på Israels konger (C,23) og ganske særligt på David (C,25) og om at tænke over ”alt dette” (C,28). Adressaten er således genstand for afsenderens formaning og instruktion. På den anden side siges det også om adressaten, at denne ”ejer klogskab og kundskab om loven” (C 28). Her bygges med andre ord et billede op af adressaten som en figur med kundskab og indsigt.

Det mest eksplicit negative udsagn, der knyttes til tekstens ”du”, er formuleret som en opfyldelse af, hvad der er direkte indeholdt i skrifterne:

Der står også skrevet, at du vil [vige] fra vejen, og at ulykken vil ramme dig, og der står skrevet: ”Det skal ske, når alt dette kommer over dig ved dagenes ende, velsignelsen og forbandelsen, og du lægger dig det på sinde og vender tilbage til ham af hele dit hjerte og af hele din sjæl ... ved [dagens] ende...” (C,12-16).

Teksten parafraserer her 5 Mos 30,1-3, men medens den gammeltestamentlige tekst har Israel som adressat, synes den her i 4QMMT at være appliceret direkte på det ”du”, som er tekstens adressat. Bemærkelsesværdig er endvidere tekstens formulering, når det slås fast, at adressaten vil vende sig bort fra ”Belials råd” og indse rigtigheden af afsenderens lovtolkning (”vore ord”):

Tænk over alt dette, og bed til ham, at han må styrke dit råd og fjerne ondskabs tanker og Belials råd fra dig, så du kan glæde dig ved tidens ende, når du finder, at nogle af vore ord er rigtige (C,28-30).

Adressatens omvendelse kommer ikke i stand som en følge af afsenderens instruktioner. Der er heller ikke tale om et udtrykkeligt ønske fra afsenderens side, men derimod om noget, der sker som en konsekvens af adressatens egen bøn. Bønnen er igen knyttet sammen med, at adressaten tænker over ”alt dette”. Adressaten fremstilles således – i hvert fald *in spe* – som en retfærdig, hvis bøn opfyldes, hvad der eksplicit kommer frem i de afsluttende linjer:

Og det vil blive regnet dig til retfærdighed, når du gør, hvad der er ret og godt for hans ansigt til dit eget og Israels bedste (C,31-32).

Henvisningen til den tilregnede retfærdighed synes at afspejle Abrahamfortællingen i 1 Mos 15.⁴ Denne brug af retfærdighedsmotivet kan måske siges at minde om Paulus’ brug af det samme motiv fra Abrahamfortællingen i Romerbrevet og Galaterbrevet. Udtrykket ”til dit eget bedste” lyder også som et ekko af 5 Mos 30,9 og understreger tekstens tætte forbindelse til 5 Mos 30.⁵

Du-figuren i 4QMMT er genstand for tekstens respektfulde tiltale. Denne individuelle adressat synes også på anden vis at være kendetegnet som en figur med autoritet. I modsætning til det ”du”, som tiltales i 5 Mos 30 (der er inspirationskilde for teksten her), virker det tiltalte ”du” her som en figur med individuelle træk. Det tiltalte ”du” stilles, som vi har set, ved siden af ”dit folk” (med formuleringen ”til dit eget og dit folks bedste”) og i den afsluttende sætning ved siden af ”Israel”. Herigennem fremstilles adressaten tilsyneladende som folkets/Israels særlige repræsentant. Det samme indtryk formidles ved, at den

Forum for Bibelsk Eksegese, vol. 16

Skriftbrug, autoritet og pseudepigrافي, red. Bodil Ejrnæs og Lone Fatum

ISBN 978-87-635-3637-0 (print) 978-87-635-4442-9 (ebook)

© Museum Tusulanums Forlag og forfatterne 2010 (ebook 2016)

www.mtp.dk

kollektive tiltale til ”I” så at sige munder ud i tiltalen til det individuelle ”du”. Man har også peget på den gentagne henvisning til David og Israels konger som eksempel for adressaten som et argument for, at der må være tale om en autoritets- eller lederfigur. Her har George J. Brooke (1991) dog med rette peget på, at denne type henvisninger til konger som eksempler ikke behøver at indebære, at den adressat, teksten henvender sig til, skal opfattes som en konge eller autoritetsperson.⁶

Taler meget således for at opfatte du-adressaten i 4QMMT som en autoritetsperson, rejser spørgsmålet sig om denne figurs funktion i forhold til tekstens læser. Det er fx muligt, at en senere læser naturligt ville forbinde adressatfiguren med en kendt skikkelse fra fortiden. En sådan identifikation af en bestemt ”historisk” adressat kan have været en del af tekstens meddelelsesstrategi. Det ville i så fald være meningen, at læseren netop skulle tænke på denne bestemte skikkelse fra fortiden som tekstens adressat. Hvis der er tale om en skikkelse med udtalte negative konnotationer – set fra læserens synspunkt – bliver det nærliggende, at du-adressaten skal fungere som et advarende eller ligefrem afskrækkende eksempel. Læseren ville nemlig på forhånd vide, at afsenderens venligtsindede og respektfuldt afleverede opfordringer ikke blev vel modtaget af den fortidige adressat. Denne ”historie” om fortiden – som altså ikke er direkte udtrykt i teksten – ville dermed alligevel være en del af meddelelsesstrategien; men det er ikke på nogen måde sikkert, at det har været tekstens mening, at læseren skulle identificere adressaten med en særlig figur fra fortiden. I givet fald kunne det være fristende at tænke på den skikkelse, der i andre Qumran-tekster går under betegnelsen ”den uretfærdige præst”. Denne figur optræder i to af de såkaldte *peshar*-tekster (Habakkukkommentaren og Salmekommentar A) som en modstander og forfølger af ”Retfærdighedens Lærer” og kunne se ud til at indgå i et fasttømret kompleks af forestillinger om Qumransamfundets fortid. Som nævnt er det dog højst usikkert, om 4QMMT indgår i en intenderet sammenhæng med disse tekster.

Tekstens skriftbrug

4QMMT gør ganske udstrakt brug af citater fra Det Gamle Testamente. I en række tilfælde er bibelcitater direkte markeret med en citationsformel. Denne lyder gennemgående: ”Der står skrevet” (*ktwb*). Med denne formel anfører teksten bibelsteder, der underbygger eller legitimerer en bestemt praksis, fx i forbindelse med spedalske:

... der står også skrevet, at efter at han har raget sit hår af og badet sig, skal han sidde uden for [sit telt i syv] dage. Men nu, mens de stadig er urene, [går de spe]dalske ind i et hus, hvor det helliges renhed er (B,66-68).

Her er det tydeligt, at citatet – det, der står skrevet – spilles ud imod den aktuelle praksis hos tekstens implicitte modstandere, der altså fremstår som nogle, der handler i direkte modsætning til det skrevne. Citatet stammer i dette tilfælde fra 3 Mos 14,8. Bibelverset citeres ikke ordret (efter den masoretiske tekst), men i en lidt forkortet udgave, dog med de samme ord og vendinger.

Citationsformlen ”der står skrevet” forekommer både i B- og C-afsnittet af 4QMMT. I begge tekstafsnit henvises der således til bibeltekster som en foreliggende, skriftlig autoritet, som forudsættes anerkendt også af modstanderne. Men der er også tydelige forskelle imellem skriftbrugen i B- og C-afsnittet. Afsnit B henviser til tekster fra 3 og 4 Mosebog, medens det i afsnit C er citater fra 5 Mosebog, der dominerer billedet. I afsnit B kommer citaterne ikke i nogen orden, der stammer fra eller bygger på teksternes rækkefølge i Det Gamle Testamente. Derimod ser det ud til, at afsnit C citerer teksterne fra 5 Mosebog i deres ’kanoniske’ rækkefølge.

Denne forskel i citationsformen afspejler to forskellige måder at bringe bibelteksternes autoritet i spil på. I B-afsnittet er det de enkelte emner, der bestemmer tekstens opbygning. Skriftcitaterne bringes ind i teksten som en støtte for de enkelte punkter, der behandles. Brooke har påvist, at der ser ud til at være paralleller imellem rækkefølgen af emner i 4QMMT og tilsvarende emner i Tempelrullen. Dette kunne tyde på, at der var et slægtskab imellem de to skrifter indbyrdes, eller de kunne begge være influeret af en tredje ældre tekst eller tradition. Samtidig er der dog den væsentlige forskel imellem 4QMMT og Tempelrullen, at sidstnævnte ikke betjener sig af udtrykkelige citater (Brooke 1997:84-85).

Der har været lidt divergerende opfattelser af skriftbrugen i B-afsnittet. Nogle forskere har betonet de mange afvigelser fra den kendte masoretiske tekst og stillet spørgsmålstejn ved, om man i det hele taget kan tale om egentlig citering. Reelt er der måske snarere tale om parafrasering af den bibelske tekst. Imidlertid har Brooke (Brooke 1997: 69-81) ret i at påpege, at der nok er mange eksempler på, at bibelteksterne citeres i en let forkortet udgave eller med omstilling af enkelte elementer; selve ordvalget er til gengæld så godt som altid i overensstemmelse med bibelteksten. Endelig skal det fastholdes, at den masoretiske tekstform ikke nødvendigvis i ethvert tilfælde er identisk med den bibeltekst, der faktisk har foreligget for forfatteren af 4QMMT. Der er således

næppe tvivl om, at når 4QMMT henviser til den bibelske tekst med indledningsformlen ”der står skrevet”, er de anførte steder ment som egentlige citater.

Der er ikke mange eksempler i B-afsnittet på skriftudlægning eller fortolkning i direkte forstand. B,27-32 har dog et eksempel, hvor en gammeltestamentlig tekst først citeres (med citationsformel), hvorefter enkelte elementer i den anførte tekst tolkes (på tilsvarende måde, som vi ser det i de egentlige bibelkommentarer (*pesharim*) fra Qumran):

Hvad angår det, der står skrevet: ”[Hvem som helst, der inden for lejren] eller uden for lejren [slagter] en okse eller et får eller en ged ...” mener vi, at det er helligdommen ... Jerusalem, der er lejren. Og ”uden for lejren” ... det er deres byers lejr uden for lejren ... man skal tage asken ud fra altret og brænde ... det er stedet, som [han har udvalgt] blandt alle [Israels st]ammer ... (B,27-32).

Her bliver bestemte udtryk i bibelteksten (der stammer fra 3 Mos 17,3) fremhævet og får en særlig udlægning. ”Lejren”, der i den gammeltestamentlige sammenhæng er knyttet til forestillingen om israelitternes ørkenvandring, skal ifølge 4QMMT tolkes om den hellige by Jerusalem. I de fleste tilfælde indskrænker 4QMMT sig dog til simpelthen at anføre de relevante bibeltekster som begrundelse for den praksis, der forsvares, eller som et modstykke til den praksis (hos modstanderne), som teksten distancerer sig fra. Moshe J. Bernstein (1996:31-32) har peget på, at der i B-afsnittet tilsyneladende ikke er nogen forskel på argumenter med og uden bibelcitater (bortset netop fra selve citeringen).

Afsnit C benytter de gammeltestamentlige tekster på en lidt anden måde. Her præsenterer teksten nærmest sin læser for en sammenfatning af den bibelske historie. Det sker med den indledende opfordring til adressaten:

Vi har også [skrevet] til dig, for at du skal granske i Moses’ bog og i [prof]eternes bøger og hos Da[vid] ... i [de ting], der er sket i fordums tid; og i bogen står der skrevet ... (C,10-11).

Det er omstridt, om denne henvisning er det ældste bevarede vidnesbyrd om den senere velkendte tredelte kanon (jf. Campbell 2000). Efter endnu en udtrykkelig citationsformel (”Der står også skrevet” C,12) følger dels et referat, dels en gengivelse af 5 Mos 30,1-3 og endelig en frelseshistorisk tolkning af velsignelserne og forbandelserne i den deuteronomistiske tekst:

velsignelserne, som kom i ... i Salomos, Davids søns, dage. Endvidere forbandelserne, som kom i Jeroboams, Nebats søns, dage og varede, indtil Jerusalem og Judas konge Sidkija kom i landflygtighed. Og som han vil bringe over ... og vi ved, at nogle af velsignelserne og forbandelserne, som

der er skrevet om i Mo[ses’ bog], er kommet. Og dette er dagenes ende, hvor man i Israel vil vende tilbage til lo[ven] ... (C,18-22).

4QMMT opererer her med en periode med velsignelser (”velsignelserne, som kom i ... Salomos, Davids søns, dage”), efterfulgt af en periode med forbandelser (”endvidere forbandelserne, som kom i Jeroboams, Nebats søns, dage, og varede, indtil Jerusalem og Judas konge Sidkija kom i landflygtighed”). Herefter trækker teksten perspektivet op til nutiden, idet ”nogle af velsignelserne og forbandelserne, som der er skrevet om”, allerede er kommet, medens andre åbenbart stadig udestår. Den aktuelle nutid tematiseres direkte med ordene: ”Og dette er dagenes ende, hvor de vil vende tilbage til Israel ...” Hele passagen er præget af deuteronomistisk sprog og teologi og indeholder også et direkte citat fra 5 Mosebog. Det omfattende frelseshistoriske perspektiv, der rulles op, kan tematisk minde om den (mere omfattende) fremstilling af den bibelske historie, som vi finder i Damaskusskriftet (CD 2,14-5,6). Her optræder – ligesom i C-afsnittet i 4QMMT – henvisningen til David som et eksempel på trofasthed og på, at synder kan tilgives (CD 5,5-6).

Her i C-afsnittet viser brugen af bibelcitater sig som et gennemgående træk ved opbygningen af afsenderens autoritet i 4QMMT. Ved at stille henvisningen til skrifterne imellem afsender og adressat og lade den afgørende autoritet være knyttet til dem, opnås, at det, som adressaten skal rette sin opmærksomhed mod, ikke fremstår som en række særlige synspunkter hos afsenderen, men derimod som en sammenfatning af skrifternes indhold eller en deuteronomistisk formuleret frelseshistorie med hovedvægt på motiverne velsignelse og forbandelse, troskab og troløshed. Hermed understreges det fællesskab og den principielle lighed i vilkår imellem afsender og adressat, som brevgenren lægger op til.

Konklusion

4QMMT benytter sig ikke af pseudepigrafi som meddelelsesstrategi. Her er ikke tale om, at en fra traditionen kendt skikkelse indføres som åbenbaringsmodtager og autoritet. Teksten betjener sig derimod af en række elementer fra brevformen, der tilsammen afdækker en fortidig brevsituation, der kædes sammen med motiver, som synes at høre hjemme i en velkendt fortalt fortid. Det ”vi”, der taler i teksten, rummer, ligesom tekstens ”I”, muligheder for såvel identifikation som distance. Den autoritet, teksten taler med, er nært forbundet med brevformen og den brevsituation, som teksten formidler. Gennem brevformen etableres et fortrolighedsforhold eller i hvert fald en form for fredelig relation imellem afsender og adressat; her er tale om to parter, der af afsenderen engageres i en

gensidig udveksling. Den fortalte fortid synes i denne sammenhæng at forlene afsenderen ("vi") med en autoritet, der bygger på det gode valg, "vi" har truffet. Denne autoritet støttes samtidig af afsenderens fredsommelige og respektfulde optræden, som brevets stil dokumenterer. Interessant er også tekstens iscenesættelse af adressaten som en skikkelse med en form for autoritet. Du-figurens autoritet underbygges ikke alene gennem tekstens respektfulde tiltale, men kommer også direkte til udtryk gennem henvisninger til adressatens klogskab og indsigt. Adressaten skildres endvidere som en person med en særlig repræsentativ stilling i forhold til Israel/folket, hvad der synes at passe godt til en lederfigur. En mulighed er det, at tekstens læsere forudsættes at identificere denne adressat med en bestemt skikkelse fra fortiden, måske en negativt konnoteret figur (på linje med andre Qumranteksters "ureftfærdige præst"). I så fald kunne det tænkes, at teksten bevidst spiller på, at læseren ved, at tekstens "du" er en fortidig person, som trods afsenderens venlige henvendelse nægtede at modtage dennes velmente belæring. Dermed ville adressaten ikke så meget blive en identifikationsfigur som et advarende eksempel i forhold til tekstens læsere. En sådan sammenhæng med en bestemt forestilling om fortiden hos læserne fremgår dog ikke klart af teksten selv. Centralt i tekstens retoriske strategi står dens brug af gammeltestamentlige citater. Bibelteksternes autoritet er her forudsat som selvfølgelig og uantastelig; teksten argumenterer kun i enkelte tilfælde for en bestemt udlægning af enkelte elementer i bibelteksten. I de fleste tilfælde anføres citaterne ganske enkelt som et i sig selv afgørende bevis for den tolkning og praksis, som 4QMMT hævder. Tekstens autoritet forankres med andre ord i traditionen på forskellige måder – såvel gennem brugen af brevformen som gennem den udtrykkelige skriftbrug.

Noter

¹ *Udvalg af Lovens Gerninger* findes i dansk oversættelse i Ejrnæs et al. 2003:169-179. Citater fra 4QMMT såvel som fra andre Dødehavstekster er bragt i den ordlyd, der findes her.

² Teksten findes i Benoit, Milik & de Vaux 1961:156. Overensstemmelsen påpeges af Qimron og Strugnell (1994:113).

³ Retfærdighedens Lærer er en skikkelse, der omtales i flere af Qumranteksterne, først og fremmest Habakkukkommentaren. Se Trine Bjørnung Hasselbalchs artikel "Skriftbrug i Habakkukkommentaren: Den litterære konstruktion af Retfærdighedens Lærers autoritet" i nærværende bog.

⁴ Jf. Bernstein 1996:35-36. Sharp (1997:210-211) argumenterer dog for, at den bibelske baggrund for udtrykket snarere er Pinehas-fortællingen, som den er gengivet i Sl 106,30-31.

⁵ Udtrykket "til dit eget bedste" forekommer også 5 Mos 6,24; 10,13.

⁶ I den Qumrantekst, der kaldes Davids Kompositioner, en tekst, der indgår som en længere tilføjelse til Salmernes Bog, fremstilles David som et lysende eksempel (”David, Isajs søn, var vis, et lys som solens lys, skriftlærd, indsigtfuld og fuldkommen i hele sin færd for Gud og mennesker”, 11 Q5 27,2-3).

Litteratur

- Bachmann, M. 1998, 4QMMT und Galaterbrief, מעשי התורה und ERGA NOMOU, *ZNW* 89:91-113.
- Baillet, M., J.T. Milik, R. de Vaux 1962, *Les 'petites grottes' de Qumrân*, DJD 3, Oxford: Clarendon.
- Benoit, P., J.T. Milik & R. de Vaux 1961, *Les grottes de Murabba'ât*, DJD 2, Oxford: Clarendon.
- Bernstein, M.J. 1996, The Employment and Interpretation of Scripture in 4QMMT: Preliminary Observations, in: J. Kampen & M.J. Bernstein (eds.), *Reading 4QMMT: New Perspectives on Qumran Law and History*, SBL Symposium Series 2, Atlanta, Georgia, 29-51.
- Brooke, G.J. 1991, The Significance of the Kings in 4QMMT, in: Z.J. Kapera, *Qumran Cave IV and MMT: Special Report*, Krakow: Enigma Press, 109-113.
- Brooke, G.J. 1997, The Explicit Presentation of Scripture in 4QMMT, in: M. Bernstein, F. García Martínez, J. Kampen (eds.), *Legal Texts and Legal Issues: Proceedings of the Second Meeting of the International Organization for Qumran Studies, Cambridge 195: Published in Honour of Joseph M. Baumgarten*, STDJ 23, Leiden: Brill, 67-88.
- Campbell, J.G. 2000, 4QMMT and the Tripartite Canon, *JJS* 51:181-190.
- Ejrnæs, B. et al. (red.) 2003, *Dødehavsskrifterne og de antikke kilder om essæerne*, 2. udvidede og reviderede udgave, København: Anis.
- Fraade, S. 2000, To Whom It May Concern: 4QMMT and its Addressee(s), *RevQ* 19: 507-526.
- Høgenhaven, J. 2003, Rhetorical Devices in 4QMMT, *DSD* 10:187-204.
- Qimron, E. & J. Strugnell 1985, An Unpublished Halakic Letter from Qumran, in: J. Amitai (ed.), *Biblical Archaeology Today. Proceedings of the International Congress on Biblical Archaeology, Jerusalem, April 1984*, Jerusalem: Israel Exploration Society; Israel Academy of Sciences and Humanities; American Schools of Oriental Research, 400-407.
- Qimron, E. & J. Strugnell 1994, *Qumran Cave 4. V: Miqṣat Ma'ase Ha-Torah*, DJD 10, Oxford: Clarendon.
- Sharp, C. 1997, Phinehan Zeal and Rhetorical Strategy in 4QMMT, *RevQ* 18:207-227.
- Stegemann, H. 1994, *Die Essener, Qumran, Johannes der Täufer und Jesus. Ein Sachbuch*, Freiburg-Basel-Wien: Herder.

- Strugnell, J. 1994, MMT: Second Thoughts on a Forthcoming Edition, in: J. VanderKam & E. Ulrich (eds.), *The Community of the Renewed Covenant. The Notre Dame Symposium on the Dead Sea Scrolls, Christianity and Judaism in Antiquity Series 10*, Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 57-73.
- Tov, E. 2004, *Scribal Practices and Approaches Reflected in the Texts Found in the Judean Desert*, STDJ 54, Leiden-Boston: Brill.